

УКРАЇНСЬКЕ ТЕРМІНОЗНАВСТВО ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

У статті проаналізовано здобутки українського термінознавства в організаційному (проведення конференцій, нарад, семінарів, співпраця з міжнародними термінологічними організаціями), науковому (захист кандидатських дисертацій, написання монографій), навчальному (наявність підручників, посібників з термінознавства), лексикографічному (видання термінологічних словників) аспектах у зіставленні з набутками, починаючи від середини ХХ ст. та з перспективою на майбутнє. Зіставляючи показники, можна констатувати зародження теоретичного і практичного термінознавства в середині ХХ ст., його утвердження в часи незалежності і перспективи подальшого розвитку. Водночас відзначено певні недоліки термінологічного процесу, вказано на шляхи їх подолання.

Ключові слова: українська мова, термін, термінознавство.

Узагальненим оглядам української термінології присвячені статті В. Іващенко, Л. Симоненко, Л. Туровської, Н. Яценко та ін. Зокрема, В. Іващенко запропонувала виокремити новий напрям термінознавства — історіографію, який займається історією становлення й удосконалення предмета, методів і структури термінознавства, його місця в системі наук, формування його теорій і принципів, а також окремих термінологічних шкіл. Вона також подала традиційні виміри періодизації історії становлення української наукової термінології на тлі термінологічної діяльності в Україні¹. В. Іващенко та Н. Яценко проаналізували становлення функціональної дослідницької парадигми в слов'янському галузевому термінознавстві, починаючи від кінця ХІХ — середини ХХ ст. на основі праць російських, українських, білоруських, польських, чеських, болгарських, словацьких, словенських, македонських дослідників². В окремій праці Н. Яценко узагальнила здобутки перекладного термінознавства в Україні кінця ХХ — початку ХХІ ст.³ Наукові праці Л. Симоненко присвячені як загальнотермінологічним проблемам, так і суто розитковій української термінографії⁴. Сьогодні

¹ *Іващенко В. Л., Яценко Н. О.* Галузеве слов'янське термінознавство функціонально-дослідницької парадигми кінця ХХ — початку ХХІ століть // *Укр. термінологія і сучасність* : Зб. наук. праць. — К., 2013. — Вип. 9. — С. 5–26; *Іващенко В. Л., Туровська Л. В.* Слов'янське зіставне, порівняльне і типологічне термінознавство кінця ХХ — початку ХХІ століть // *Мовознавство*. — 2014. — № 2. — С. 24–43.

² *Іващенко В. Л.* Періодизація історії становлення української наукової термінології на тлі термінологічної діяльності в Україні: традиційні виміри // *Термінолог. вісн.* : Зб. наук. праць. — К., 2015. — № 3. — С. 5–17.

³ *Яценко Н. О.* Перекладне термінознавство в Україні кінця ХХ — початку ХХІ століття // *Укр. мова*. — 2012. — № 3. — С. 94–110.

⁴ *Симоненко Л. О.* З історії розвитку української термінографії // *Укр. мовознавство* : Зб. наук. праць. — 1992. — № 19. — С. 89–96; *Симоненко Л. О.* Українська термінологічна лексикографія за роки незалежності: здобутки та прорахунки // *Укр. термінологія і сучасність* : Зб. наук. праць. — К., 2003. — Вип. 5. — С. 18–22.

практичне термінознавство в Україні переважає над теоретичним. Дослідники віддають перевагу опису конкретних галузевих терміносистем, укладанню термінологічних словників фахового спрямування. Л. Туровська в контексті системно-структурної дослідницької парадигми проаналізувала й узагальнила теоретичні праці українських термінологів, спрямовані на з'ясування особливостей розвитку окремих галузей терміносистем⁵. Однак огляду науково-навчальної продукції з українського термінознавства поки що немає. Не звернено уваги й на організаційний напрям.

Можна дати такий загальний огляд української термінографії цього періоду. Для розгляду накреслимо три позиції: 1) організаційні складники (утворення термінологічних центрів, проведення конференцій, співпраця на міжнародній арені) тощо; 2) наукові праці (дисертації, монографії), навчальні матеріали (підручники й посібники з термінознавства); 3) термінологічна лексикографія (термінографія).

Організаційний аспект охоплює створення термінологічних осередків, наукових установ, проведення термінологічних нарад, конференцій, семінарів, співпрацю з міжнародними термінологічними центрами тощо.

1978 року при Президії Академії наук України створюється Комітет наукової термінології, перед яким стояли завдання: розробити принципи й методологію створення галузевих терміносистем та впроваджувати їх у практику; обґрунтувати питання стандартизації та уніфікації наукової термінології; впроваджувати термінологічну лексику й термінологічну норму в практику. 1992 р. наказом Міносвіти та Держстандарту було створено Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології на базі Львівського політехнічного інституту. 1994 року Український мовно-інформаційний фонд започаткував і координує програму створення серії україномовних словників нового покоління — «Словники України», яка вже налічує понад 60 праць. Із 1995 р. Термінологічний центр, укладаючи тримовні глумачні словники для потреб галузі, створив Єдину термінологічну базу даних (ЄТБД), яка містить близько 26 тис. українських термінів, їхні російські та англійські відповідники (вибір цих мов зумовлено тим, що саме англійською та російською мовами в Україну надходить основний потік науково-технічної інформації). 2000 р. створено Українське термінознавче товариство. Слід також згадати Термінологічну комісію з природничих наук при Національному університеті ім. Шевченка, Термінологічну комісію при Інституті фундаментальних досліджень Української наукової асоціації, Термінологічну групу при Чернівецькому державному університеті та ін. У Харкові сьогодні активно діє Термінологічний центр НДПІАСУтрансгаз. Найважливіша роль припадає на Комітет наукової термінології НАН України, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні, Інститут української мови НАНУ.

У 1970–1980-ті рр. пройшли конференції «Науково-технічний прогрес і мова» (Житомир, 1976, Київ, 1978), «Науково-технічний прогрес і проблеми термінології» (Львів, 1980). У період 90-х — 2017 рр. в Україні відбулися термінологічні конференції на таку тематику: «Питання стандартизації, інтернаціоналізації та автоматизації перекладу термінологічних одиниць» (Чернівці 1991), «Теорія та прагматика термінологічної лексики» (Українська республіканська науково-методична конференція, 1991, Хмельницький), «Проблеми української термінології» (Львів, 1992, 1993, 1996, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016), «Українська термінологія і сучасність» (Київ, 1997, 1999,

⁵ Туровська Л. В. Галузеве термінознавство в Україні на початку ХХІ століття // Дивослово. — 2013. — № 11. — С. 38–42.

2001, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015, 2017), «Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри» (Рівне, 2016), «Лінгвістика фахових мов, термінознавство, переклад» (Київ, 2017, КНУ ім. Т. Шевченка), «Слов'янська термінологія: сьогодні і завтра» (Варшава, 2017).

У травні 2009 р. Міністерство освіти й науки України провело всеукраїнську нараду «Сучасний стан термінознавства в Україні та шляхи розроблення стандартів наукової термінології», учасники якої намагалися визначити сучасні проблеми термінології та способи їх розв'язання. У 90-х роках на базі Національного університету «Львівська політехніка» проходив постійний термінологічний семінар, на якому розглядали наболілі питання українських термінів. 2012 року проведено міжнародний науково-теоретичний семінар з термінології документознавства в Київському національному університеті культури і мистецтв. Сьогодні на базі Харківського національного університету ім. В. Каразіна також відбуваються засідання Всеукраїнського наукового термінознавчого семінару, на які запрошують провідних термінологів України та всіх, кому не байдужа доля української наукової мови.

Міжнародна співпраця. Україна представлена у дев'яти міжнародних, європейських і регіональних організаціях зі стандартизації, метрології та сертифікації: Міжнародній організації зі стандартизації (ISO), Міжнародній електротехнічній комісії (IEC), Європейському комітеті зі стандартизації (CEN), Європейському комітеті зі стандартизації в електротехніці (CENELEC), Міжнародній організації законодавчої метрології (OIML), Генеральній конференції з мір і ваги (CGPM), Організації Євразійського співробітництва державних метрологічних установ (COOMET), Європейській асоціації національних метрологічних інститутів (EURAMET), Міждержавній раді зі стандартизації, метрології та сертифікації (МДР).

Україна є повноправним членом ISO з 1993 р. Як національний комітет-член вона входить до складу комітетів: CASCO, STACO, DEVCO, REMCO, CAPOLCO. 25 ТК Держспоживстандарту України співпрацюють з 96 ТК та ПК ISO. Україна бере активну участь у роботі спільного ТК ISO/IEC СТК1 «Інформаційні технології», який створено 1987 р.

У своїй роботі ISO підтримує зв'язки майже з 400 міжнародними організаціями, які працюють над питаннями стандартизації. Автономною організацією в складі ISO є Міжнародна електротехнічна комісія (IEC). ISO й IEC здійснюють тісне співробітництво з питань стандартизації з різними міжнародними та регіональними організаціями, які займаються економічною і науково-технічною діяльністю. Торговельно-правовий законодавчий зв'язок стандартизації з міжнародною торгівлею й економічним співробітництвом країн перебуває в центрі уваги таких міжнародних організацій, як Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН), Європейське товариство (ЄС), GATT, WTO тощо.

Україна набула членства в Європейському комітеті зі стандартизації (CEN) 1997 року в статусі члена-кореспондента (статус було передбачено спеціально для країн, що мають намір інтегруватися в ЄС).

1 січня 2005 р. український національний орган у сфері технічного регулювання отримав у CEN статус Партнерського органу зі стандартизації (PSB). Такий статус надав право українським фахівцям брати участь у роботі трьох технічних комітетів CEN.

Наукові розвідки, навчальні матеріали. Науково-навчальні матеріали. У період 70–90-х років термінологічних україномовних праць виходило значно мен-

ше, ніж російськомовних⁶. Значно більше монографій термінологічного спрямування стало виходити в добу незалежності⁷.

⁶ Див.: Москаленко Н. Нарис історії української граматичної термінології.— К., 1959.— 224 с.; Карпова В. Термін і художнє слово : Термінолог. лексика в мові сучас. укр. поезії.— К., 1967.— 129 с.; Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна.— Х., 1968.— 70 с.; Багмут А. Й. Проблеми перекладу суспільно-політичної літератури українською мовою.— К., 1968.— 300 с.; Коваль А. П. Науковий стиль української мови.— К., 1970.— 307 с.; Акуленко В. В. Питання інтернаціоналізації словникового складу мови.— Х., 1972.— 214 с.; Коломієць В. Т. Розвиток лексики слов'янських мов у післявоєнний період.— К., 1973.— 304 с.; Нікітіна Ф. О. Семантичні та словотворчі проблеми сучасної термінології.— К., 1978.— 31 с.; Панько Т. І. Від терміна до системи...— Л., 1979.— 148 с.; Склад і структура термінологічної лексики української мови / А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін. ; відп. ред. А. В. Крижанівська.— К., 1984.— 194 с.; Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся.— К., 1985.— 312 с.; Крижанівська А., Симоненко Л. Актуальні проблеми упорядкування науково-технічної термінології.— К., 1987.— 163 с.; Шевельов Ю. Українська мова в першій половині ХХ ст. (1900–1941). Стан і статус.— К., 1987.— 296 с.; Кияк Т. Р. Мотивованість лексичних одиниць (кількісні та якісні характеристики).— Л., 1988.— 162 с.; Кияк Т. Лінгвістичні основи термінознавства.— К., 1989.— 104 с.; Никончук О. М., Никончук М. В. Транспортна лексика правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов.— К., 1990.— 291 с.

⁷ Див.: Симоненко Л. Формування української біологічної термінології.— К., 1991.— 152 с.; Полога Л. М. Українська абстрактна лексика XIV — п. п. XVII ст.— К., 1991.— 240 с.; Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах.— К., 1993.— 237 с.; Непійвода Н. Мова української науково-технічної літератури: функціонально-стилістичний аспект.— К., 1997.— 303 с.; Дяков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення.— К., 2000.— 218 с.; Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові.— Л., 2004.— 519 с.; Процик І. Українська фізична термінологія на зламі століть.— Л., 2004.— 177 с.; Кубайчук В. Хроніка мовних подій в Україні (Зовнішня історія української мови).— К., 2004.— 176 с.; Турчин В. В. Прагматика наукового терміна.— Івано-Франківськ, 2004.— 226 с.; Туровська Л. В. Військові звання та посади в Україні: історико-генетичний аспект вивчення української військової термінології.— К.; Ірпінь, 2005.— 158 с.; Кульч З. Й. Українська риторична термінологія : Історія і сучасність.— Л., 2006.— 215 с.; Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті : До створення терміноцентрич. теорії наук. дискурсу.— К., 2006.— 99 с.; Матвієнко П. В. Українська інтерпретація фінансово-банківських англomовних термінів.— К., 2007.— 208 с.; Ляшук А. М. Семантична структура лексики на позначення понять права української та англійської мов.— Кіровоград, 2008.— 188 с.; Цимбал Н. Сучасна українська термінологія органічної хімії.— Умань, 2007.— 135 с.; Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові.— К., 2009.— 181 с.; Веремчук О. А. Стилістична транспозиція термінологічної лексики в сучасній українській мові (кодифікаційний аспект).— Рівне, 2010.— 224 с.; Солоїденко Г. Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку.— К., 2010.— 204 с.; Ткач А. В., Шинкарук В. Д. Словотвірні ідентичність української термінології.— Чернівці, 2010.— 200 с.; Комова М. В., Симоненко А. О. Документознавча термінологія: шляхи творення та функційні особливості.— Л., 2011.— 316 с.; Руденко С. М. Специфіка термінотворення в українській підмові ресторанного господарства.— Х., 2012.— 193 с.; Яремко Я. П. Нариси з історії української військової термінології.— Дрогобич, 2012.— 403 с.; Дорошенко С. М. Українська термінологія нафтогазової промисловості: становлення і розвиток.— Полтава, 2013.— 137 с.; Ємельянова Є. С., Амеліна С. М., Жук Л. Я. Термінологія і професійна комунікативна культура фахівців аграрної сфери / Під заг. ред. Є. С. Ємельянової.— Х., 2013.— 260 с.; Лексичні та синтаксичні особливості наукового стилю української мови / О. А. Покровська, Л. Я. Сапожнікова, С. М. Руденко, М. В. Арделян.— Х., 2013.— 195 с.; Беседна Л. Л. Мовно-термінологічні проблеми законодавства України.— К., 2015.— 128 с.; Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз.— Івано-Франківськ, 2015.— 361 с.; Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній лексикографії сучасної української мови.— Івано-Франківськ, 2015.— 160 с.; Туркевич О. В. Становлення термінолексики методики викладання української мови як іноземної.— Л., 2014.— 210 с.; Українська термінографія: історія, теорія, практика / О. А. Покровська, Л. Я. Сапожнікова, С. М. Руденко.— Х., 2015.— 134 с.; Яремко Я. П. Сучасна політична термінологія: на перетині когніції та комунікації.— Дрогобич, 2015.— 434 с.

Загальна кількість кандидатських дисертацій з термінознавства 1960–1999 рр. — близько 80. У них розглянуто біологічні, юридичні, економічні, військові, спортивні, фізичні, мистецькі, радіотехнічні, видавничі, будівельні терміни, а також спеціальна лексика в українських говірках (див. табл.).

За період 2000–2016 рр. захищено понад 200 кандидатських дисертацій термінологічного спрямування (україністика):

2000 — 17	2005 — 4	2009 — 17	2013 — 10
2001 — 8	2006 — 12	2010 — 9	2014 — 11
2002 — 10	2007 — 8	2011 — 15	2015 — 7
2003 — 10	2008 — 13	2012 — 10	2016 — 4
2004 — 14			

Таблиця

Кандидатські дисертації з термінознавства 1960–1999 рр.		
Рік захисту	Кількість	Автори
1956	1	Н. А. Москаленко
1960	1	С. І. Чернов
1965	2	Т. І. Панько, О. А. Сербенська
1966	1	М. Г. Казановський
1967	3	М. А. Бріцин, Д. П. Кирик, П. П. Кочерган
1968	2	О. Г. Аксьонова, Л. Е. Пшенична
1969	1	О. М. Пазяк
1970	1	А. І. Капська
1971	2	Г. А. Козачук, А. М. Крейтор
1972	1	Г. Г. Дідківська
1973	5	В. У. Кобів, Н. П. Нікіпіна, Л. О. Симоненко, Б. С. Стасевський, В. У. Петришина
1974	2	Я. Ю. Вакалюк, Н. М. Фещенко
1975	1	Т. Г. Линник
1978	1	М. Н. Паночко
1979	2	Ж. В. Красножан, Г. О. Краковецька
1981	3	В. З. Присяжнюк, П. П. Чучка, Н. І. Шило
1983	3	З. М. Бичко, Т. В. Олещук, М. В. Левун
1984	1	І. В. Коропенко
1985	2	О. М. Никончук, Н. Л. Онипко
1986	4	Г. П. Мапюк, В. О. Нагіна, В. І. Пілецький, І. В. Сабадош
1987	1	І. М. Кочан
1990	3	Р. С. Беляєв, А. В. Костюк, Б. П. Михайлишин
1991	1	М. В. Бухтій
1992	3	Н. М. Жовтобрюх, В. С. Марченко, Н. А. Москаленко
1993	1	І. Г. Ліпкевич
1994	4	М. П. Годована, Н. М. Поліщук, Г. В. Наконечна, О. Б. Петрова
1996	5	І. В. Корнейко, Н. І. Овчаренко, Е. І. Огар, О. А. Покровська, Г. І. Халімоненко
1997	5	С. В. Бібла, Л. П. Бойко, О. Р. Микитюк, Л. В. Мурашко, Я. П. Яремко
1998	2	Я. І. Рибалка, О. Г. Чумак
1999	4	І. Р. Процик, Т. Г. Соколовська, М. В. Сташко, Б. В. Стецюк, Л. Малевич, В. В. Деркач

У 2017 р. захищено 3 дисертації термінологічного спрямування.

Кількість зазначених дисертацій за профілями така: економічна галузь — 15 (Г. К. Барвінська, С. П. Винник, Н. О. Жданова, А. В. Зеніна, В. В. Коваленко, О. М. Кришталь, Л. В. Курмар, О. М. Михайлович, М. І. Навальна, А. Д. Олійник,

Г. М. Рудякова, Г. В. Чорновол, О. В. Чорна, О. В. Чуєшкова, Д. П. Шапран); правнича — 18 (В. М. Атаманчук, О. В. Баланаєва, О. І. Білоусова, М. Б. Вербець, О. П. Винник, Л. Є. Гапонова, О. М. Каленюк, П. Є. Луньо, М. Л. Любченко, А. М. Ляшук, Р. Л. Монастирська, М. М. Паночко, Н. В. Руколянська, Г. А. Сергєєва, Л. І. Смуаниця, С. А. Толста, Н. С. Трач, О. В. Шпильківська); медична — 16 (О. М. Вікторіна, Н. О. Гимер, Г. М. Дидик-Меуш, М. В. Дмитрук, І. М. Іваненко, В. В. Калько, Т. В. Лепеха, Т. О. Луковенко, Н. В. Місник, Г. О. Морозова, О. С. Омелькович, Р. Перхач, О. С. Стрижаковський, Л. В. Ткач, Т. Г. Файчук, Н. З. Цісар); науково-технічна — 10 (І. В. Гавриш, А. Б. Гаращенко, В. І. Кухарева, О. А. Мартиняк, Т. В. Михайлова, О. І. Радченко, Г. Ф. Ракшанова, І. П. Скорейко-Сіверський, Ю. В. Теглівець, Л. І. Чернишова); лінгвістична — 7 (А. С. Жирик, Н. А. Ляшук, О. В. Медведь, Л. В. Рогач, Д. Б. Якимович-Чапран, І. А. Ярошевич, Г. М. Циганок); програмування і комп'ютерна галузь — 6 (С. М. Дерба, Н. В. Лабезна, А. О. Ніколаєва, В. Д. Сліпецька, Л. М. Філок, І. І. Шур); сакральна — 5 (І. І. Ворона, А. А. Ковтун, Ю. В. Осінчук, Н. В. Піддубна, Н. В. Пуряєва); мистецька сфера — 5 (С. З. Булик-Вархола, О. Є. Гриджук, О. В. Гурко, Я. Г. Мар'яно, Ю. Й. Рисич); спортивна — 4 (О. В. Боровська, Л. А. Карпець, Ю. Б. Струганець, І. Т. Янків); сільськогосподарська — 4 (Л. М. Голіченко, Є. С. Ємельянова, С. Б. Любарський, О. М. Тцур); фізична галузь — 3 (І. В. Волкова, Р. Б. Микульчик, І. Р. Процик); військова сфера — 3 (О. А. Андріянова, І. О. Литовченко, Н. О. Яценко). Інші сфери мають по 2 або й менше досліджень: астрономічна (О. М. Богуш, А. Ф. Соломахін), видавнича (М. М. Медведь, М. Р. Процик), географічна (О. К. Данилюк, І. М. Потапчук), журналістика (М. О. Гонтар, О. М. Польщикова) тощо.

Також у полі зору науковців були сфери: авіаційна (Л. Халіновська), автомобільна (Н. В. Нікуліна) адміністративно-територіальна (Т. І. Жила) археологічна (С. М. Локайчук), архівна (С. М. Зозуля), будівельно-дорожна (Н. П. Книщенко), гірнична (О. В. Колган), гідромеліоративна (Л. Д. Малевич), городництва (Т. А. Марченко), громадського харчування (С. М. Руденко), державного управління (Н. Й. Коцюба), екологічна (С. В. Овсейчик), машинобудівна (О. Г. Литвин), металургійна (Н. К. Ктитарова), митної справи (В. М. Дейнеска), музейництва (І. М. Фецко), нафтогазова (С. М. Дорошенко), педагогічна (О. Ю. Зелінська), садівництва (Л. М. Костенко), соціолінгвістики (О. С. Бугковська), торгівлі (А. В. Мороз), хімічна (Н. А. Цимбал), хореографічна (Л. А. Федькова) тощо.

Навчальна література: підручники, посібники, інші навчальні видання. Завданням вищої школи сьогодні є виховання висококваліфікованих спеціалістів, які не лише набувають певних професійних знань і навичок, а й розуміють закономірності творення назв наукових понять, уміють грамотно застосовувати термінолексику в усіх сферах професійної діяльності. Тому в навчальні плани вищих навчальних закладів уведено дисципліну «Українське термінознавство», де вона посідає чільне місце як серед нормативних, так і серед вибіркових дисциплін (у кожному виші по-своєму). Так, спеціальності «видавнича справа та редактування» вимагають читати цей курс у переліку нормативних дисциплін (два предмети: «Сучасна українська термінологія» та «Термінологічне редагування»), на факультетах гуманітарного профілю — як вибіркова дисципліна «Основи термінознавства» чи «Українське термінознавство», на факультетах технічного спрямування — у курсі «Українська мова (за професійним спрямуванням)», а на юридичних — як частина курсу «Юридична лінгвістика». У Київській національній академії керівних кадрів культури і мистецтв ця обов'язкова дисципліна має назву «Термінологічна культура фахівця».

Термінологія (через навчальний процес) стає для студента основою його професійних навичок на рівні фахової комунікації. У результаті вивчення дисципліни студенти повинні навчитися диференціювати нормативне і ненормативне слово- та терміновживання, вибрати із низки дублетних форм ту, яка відповідає не лише вимогам семантичної точності, але й стилістичної доречності, граматичної та стилістично правильної сполучуваності. Термінологія (через навчальний процес) стає для студента основою його професійних навичок на рівні фахової комунікації.

Викладання термінознавства потребує навчального забезпечення у вигляді навчальних підручників, посібників, практикумів та інших видів навчально-методичної літератури. Вона покликана забезпечити комплексне знання термінології обраного фаху, допомогти зорієнтуватися у змінах, що сталися за останні роки в термінології.

У 1990–2016 рр. вийшло чимало підручників, посібників та інших навчальних книжок як із загальних питань термінознавства, так і суто фахових:

1994	—	1	2002	—	3	2009	—	2
1995	—	1	2003	—	10	2010	—	4
1996	—	–	2004	—	2	2011	—	3
1997	—	1	2005	—	3	2012	—	1
1998	—	–	2006	—	2	2013	—	2
1999	—	1	2007	—	4	2014	—	2
2000	—	2	2008	—	3	2015	—	2
2001	—	5						

Серед аналізованих навчальних книжок є 19 видань загального спрямування. Це підручники: Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк «Українське термінознавство» (1994), М. Зарицький «Актуальні проблеми українського термінознавства» (2004); посібники: О. В. Бондарець, Л. Я. Терещенко, В. В. Дубічинський, Г. Д. Павлова «Основи українського термінознавства та перекладу науково-технічної літератури» (2002), О. Г. Михайлова, А. А. Сидоренко, В. Ф. Сухопара «Українська наукова термінологія» (2002), Л. А. Васенко, В. В. Дубічинський та ін. «Прикладне термінознавство» (2003), О. І. Павлова «Основи термінознавства» (2011); С. З. Булик-Верхола, Г. В. Наконечна, Ю. В. Теглівець «Основи термінознавства» (2013).

Крім посібників загального спрямування, з'явилися і фахові посібники вузької спеціалізації. Проблеми правничої термінології розглянуто в посібниках «Правова термінологія» (уклад. Л. В. Наумовська, 2001), «Мова права і юридична термінологія» (Н. В. Артикуци, 2002), «Криміналістична термінологія» (М. І. Скригонюка, 2003), «Українська правнича термінологія» (Л. І. Чулінди, 2011) та ін.

Привертає увагу й посібник «Документознавча термінологія», який написала М. В. Комова (2003). Сюди належить і праця Н. Нікуліної «Термінознавство: лінгвістичний опис української термінологічної системи автомобілебудування» (2006).

Медичним терміносистемам присвячено навчальні посібники: «Анатомічна термінологія» (уклад. К. А. Дюбенко, К., 2001), Н. П. Литвиненко, Н. В. Місник «Українська медична термінологія у фаховій мові лікаря» (К., 2001).

Серед посібників спортивного спрямування можна назвати праці І. В. Пуциної, В. М. Зайцевої «Сучасна українська спортивна термінологія» (Запоріжжя, 2003), В. І. Зайцевої «Сучасна спортивна термінологія» (К., 2004), «Гімнастична термінологія (з елементами музично-ритмічного виховання)», упоряд.: В. І. Малець, М. М. Желізний, Т. І. Харченко, В. В. Черняков (Чернігів, 2006), Ю. М. Салямін, І. А. Терещенко, С. П. Прокопюк, Т. М. Левчук «Гімнастична терміноло-

гія», Р. П. Карпюк, Л. П. Сущенко «Термінологія вищої фізкультурної освіти з напрямку “Адаптивне фізичне виховання”» (К., 2011), Л. П. Сергієнко «Терміни і поняття у фізичній культурі» (Тернопіль, 2011). 2012 року видавництво Львівської комерційної академії випустило у світ навчальний посібник «Гімнастична термінологія», яку підготували Р. І. Райтер, В. М. Завійська, В. В. Іванченко, І. М. Блащак, Л. В. Лукасевич, де автори намагалися максимально адаптувати українську гімнастичну термінологію до вимог сьогодення, ураховуючи лексичне та фразеологічне багатство української мови, а також характер і форми гімнастичних вправ тощо. Про термін і термінологію є окремі параграфи в підручниках і посібниках «Українська мова за професійним спрямуванням».

Лексикографічний напрям (термінографія). На жаль, у бібліографічних виданнях, що охоплюють різні історичні періоди, кількість лексикографічних праць з термінології різна. Це пояснюється тим, що кожен автор таких довідкових видань охопив різні часові проміжки. Так, у бібліографічному покажчику «Українська мова» за авторством Л. І. Гольденберг та Н. Ф. Королевич⁸ 1963 року є розділ «Словники», що містить підрозділ «Термінологічні словники». Тут подано словники в основному перекладного типу — російсько-українські 1918–1931 рр. Бібліографічний покажчик «Українська лексикографія» Т. Кульчицької⁹ охопив лексикографічні праці XIII–XX ст. (К., 1999). М. Комова сплилася в основному на українській термінографії 1948–2002 років¹⁰.

Зазначимо, що з 1957 р. до 1964 р. вийшло 16 двомовних термінологічних словників (російсько-українських), укладених членами Словникової комісії, яку очолював Й. Штокало. За даними інтернет-сайтів, у період з 1959 по 1979 рр. було опубліковано 75 термінологічних лексикографічних видань, з них 22 тлумачні і тлумачно-перекладні словники, 14 довідників, 4 енциклопедії, 32 перекладні словники. На жаль, словники виходили в світ дуже малими накладками. Якщо зіставити кількість фахових термінологічних словників, виданих у період 1961–1989 рр., то «величезні досягнення радянської науки» за бібліографічним покажчиком М. Комової матимуть такий вигляд:

1961	—	3	1971	—	5	1981	—	1
1962	—	3	1972	—	2	1982	—	1
1963	—	3	1973	—	4	1983	—	2
1964	—	6	1974	—	6	1984	—	1
1965	—	3	1975	—	1	1985	—	7
1966	—	2	1976	—	5	1986	—	1
1967	—	2	1977	—	немає	1987	—	1
1968	—	1	1978	—	немає	1988	—	немає
1969	—	1	1979	—	2	1989	—	1
1970	—	2	1980	—	2	1990	—	3

Упродовж 1990–2001 рр. у світ вийшло понад 550 термінологічних словників з найрізноманітніших галузей знань. Практично протягом усього десятиліття простежується тенденція до зростання та належний рівень динамічності термінологічної лексикографії.

⁸ Гольденберг Л. І., Королевич Н. Ф. Українська мова : Бібліограф. покажчик.— К., 1963.— 210 с.

⁹ Кульчицька Т. Українська лексикографія XIII–XX ст. : Бібліограф. покажчик.— Л., 1999.— 360 с.

¹⁰ Комова М. В. Українська термінографія 1948–2002 : Бібліограф. покажчик.— Л., 2003.— 110 с.

Високий рівень репрезентативності властивий словникам з таких галузей, як хімія (21), інформатика, комп'ютерна техніка (27), ділове спілкування (17), програмування, математика (13), екологія (11), техніка (12), будівництво (12), біологія (8), сільське господарство (9), політологія (9), педагогіка (8), мовознавство (7), військова справа (6), електроніка (6), авіація, ракетно-космічна техніка (6). Найгрунтовніше опрацьовано спеціальну лексику економіки й менеджменту (73 словники), медицини (57), юриспруденції (30). Вона широко відображена в перекладних, тлумачних, тлумачно-перекладних словниках. Зокрема:

1990	—	6	1993	—	76	1996	—	51	1999	—	39
1991	—	11	1994	—	55	1997	—	60	2000	—	70
1992	—	29	1995	—	53	1998	—	51	2001	—	50

Це словники різних типів — перекладні, енциклопедично-довідкові, тлумачно-перекладні, частотні, словники-тезауруси, словники нових термінів.

Лексикографічні праці економічної тематики відображають як галузеву термінологію загалом, так і за напрямками економічної сфери: банки, фінанси, мікроекономіка, ринкова економіка, зовнішня економіка, фондовий ринок, біржова торгівля, бухгалтерія та ін. Медична термінологія відображена у словниках, які охоплюють до 50 різноманітних термінологічних підсистем медицини: стоматологію, хірургію, травматологію, кардіологію, онкологію, ортопедію, фармакологію, імунологію, судову медицину, військову медицину, дерматологію, неврологію та багато інших. Привертає увагу численність авторських колективів, які паралельно опрацьовують термінологію цих галузей, передусім медицини. Тому особливо актуалізується проблема вироблення єдиних методологічних засад укладання термінологічних словників, уніфікації та стандартизації поняттєво-термінологічного апарату, прийняття узгоджених рішень щодо термінотворення і терміновживання.

За авторством і статусом термінологічні словники можна умовно поділити на декілька груп:

1) невеликі лексикографічні додатки до підручників, посібників, збірників наукових праць, періодичних видань, напр.: «Словник термінів з курсу “Гроші та кредит” для студентів усіх спеціальностей» (уклад. Н. О. Маслова, Л. О. Нетребчук, 2001);

2) матеріали до словників, звичайно як додатки до дисертацій;

3) практичні словники для щоденного вжитку, напр.: «Навчальний термінологічний російсько-українсько-англійський словник : Комп'ютерні науки» В. Є. Ходакова (2002);

4) авторські словники: «Українсько-латинсько-англійський медичний словник» (за ред. М. Павловського, Л. І. Петрух, І. Головка, 1995);

5) академічні видання: «Російсько-український словник наукової термінології» (бл. 320 тис. термінів) у 3-х книгах, перша з яких «Суспільні науки» (до 100 тис. термінів) вийшов 1994 року, друга — «Біологія. Хімія. Медицина» (бл. 100 тис. термінів) — 1996 р., третя — «Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю і Космос» (бл. 120 тис. термінів) — 1998 р.

Крім цього, словники охоплюють а) кілька наукових галузей: «Російсько-український словник наукової термінології» (у 3-х кн.); б) одну наукову галузь: «Фінансовий словник (А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко, 1996), «Російсько-український математичний словник» (В. Я. Капачун, О. А. Капачун, Г. Г. Гульчук, 1995); в) один з розділів цієї галузі: «Малий античний олімпійський словник» (І. К. Попеску, 1999).

За кількістю мов маємо одномовні, двомовні, тримовні та багатомовні термінологічні словники. Прикладом багатомовних може бути «Словник фізичної

лексики. Українсько-англійсько-німецько-російський» В. Козирського, В. Шендеровського» (1996). Серед тримовних це вже згаданий «Українсько-латинсько-англійський медичний словник» (за ред. М. Павловського, Л. І. Петрух, І. Головка, 1995), а також «Педагогічний словник-лексикон (укр.-англ.-пол.)» (А. В. Василюк, 2013), «Ілюстрований українсько-російсько-англійський словник термінів з нарисної геометрії, інженерної та комп'ютерної графіки» (О. Т. Башта, 2013). Стали з'являтися комп'ютерні профільні термінологічні словники з відкритою базою.

Українське термінознавство сьогодні має значні здобутки в різних напрямках. Особливо посилилася така робота після 2000 року. Українські термінознавці відроджують національні терміни, обговорюючи їх на відповідних термінологічних семінарах, нарадах, вилучають термінологічні покручі (неправильно перекладені з іноземних мов через російську мову), тісно співпрацюють з міжнародними термінологічними організаціями, виробляючи міжнародні термінологічні стандарти. Постійно в полі зору термінологів України перебувають питання унормування й кодифікації термінів. За відзначений період захищено чимало дисертацій, об'єктом яких були галузеві терміносистеми або науково-технічна лексика. На основі таких наукових праць нерідко з'являються монографії. Термінознавство у вищих навчальних закладах викладають у курсі «Українська мова за професійним спрямуванням» або як окремі спецкурси (в основному на філологічних спеціальностях). Збільшилася кількість термінологічних словників.

Однак у термінологічній роботі слід відзначити й упущення, слабкі місця. Це насамперед: 1) небажання держави взяти на себе координацію термінологічної праці, регулювання термінологічної роботи; 2) недотримання єдиних нормативних мовних засад, які б усували численні розбіжності в нормуванні термінів та їх кодифікації; 3) здійснення термінологічних досліджень часто на волонтерських засадах, тоді як вони потребують відповідного державного фінансування; 4) недостатньо тісна співпраця термінологів-фахівців і лексикографів-філологів.

(Львів)

I. M. KOCHAN

UKRAINIAN TERMINOLOGY YESTERDAY, TODAY AND TOMORROW

The article analyzes the achievements of Ukrainian terminology in the organizational (conferences, meetings, seminars, cooperation with international terminological organizations), scientific (defense of candidate's theses, writing monographs), educational (availability of textbooks, manuals on terminology), lexicographic (publication of terminological dictionaries) aspects. Comparing the figures, we can determine the initiation of the theoretical and practical terminology in the middle of the XX th century, its confirmation, in the times of independence and the perspective of further development. At the same time we observe some disadvantages of terminological process, indicate on the ways of their elimination.

Key words: the Ukrainian language, term, terminology.